

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ- ΚΕΦ. 39

ΘΕΜΑ: Σύγκριση Αθήνας και Σπάρτης στα πολεμικά

Διαφέρονεν δὲ καὶ ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις τῶν ἐναντίων τοῖσδε

Το ῥήμα **διαφέρονεν** φανερώνει ότι η εξέταση των πολεμικών θα γίνει με ξεχωριστό τρόπο. Στη θέση μιας απόλυτης κατηγορήσεως μπαίνει η σύγκριση. Οι πολεμικές μελέτες των Αθηναίων, για να εκτιμηθούν σωστά πρέπει να έρθουν σε ρητή αντίθεση με τις μελέτες των Λακεδαιμονίων (Ι.Θ. Κακριδής). Ενώ στα προηγούμενα κεφάλαια η σύγκριση Αθήνας – Σπάρτης υπήρχε σε λανθάνουσα κατάσταση, στο κεφάλαιο 39 γίνεται πια ξεκάθαρη. Η αντιπαράθεση Αθήνας-Σπάρτης που ως τώρα υποδηλωνόταν μόνο έμμεσα, γίνεται φανερή(ΟΕΔΒ, σ.64). Ο τρόπος που αντικρίζουν οι Αθηναίοι τα πολεμικά ξεχωρίζει από των εναντίων **α)** από τη μια στο φέρσιμό τους μπροστά στους ξένους **τὴν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομενβ)** από την άλλη στην ανατροφή των νέων **καὶ ἐν ταῖς παιδείαις.....**(Ι.Θ.Κακριδής).

«ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις»: Γιατί ο ρήτορας επιλέγει να μιλήσει για τα πολεμικά ;

- Βρισκόμαστε σε περίοδο πολέμου και ο ρήτορας πρέπει να εμψυχώσει τους συμπολίτες του και να τους ενθαρρύνει να αντιμετωπίσουν έναν αντίπαλο με μεγάλη φήμη
- να ενισχύσει τις ελπίδες τους για την κατάκτηση της τελικής νίκης
- σαν μια απάντηση σε εκείνους που τον αμφισβητούσαν και επέκριναν την απόφασή του να οδηγήσει την Αθήνα στον πόλεμο
- να δείξει ότι η «άνεμενή δίαίτα» των Αθηναίων δεν αποδυναμώνει την αγωνιστικότητά τους.

①

...τὴν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξενηλασίαις ἀπειργομέν τινα ἢ μαθήματος ἢ θεάματος, ὃ μὴ κρυφθὲν ἂν τις τῶν πολεμίων ἰδὼν ὠφεληθεῖη, πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεόν καὶ ἀπάταις ἢ τῷ ἄφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ. Οι Αθηναίοι έχουν την πόλη τους ανοιχτή σε όλους. Η πόλη ήταν κέντρο πολιτιστικό, πνευματικό, παιδευτικό, οικονομικό και επομένως συνέρρεαν εκεί ξένοι από άλλες πόλεις, τους οποίους η Αθήνα φιλοξενούσε. Σωστά θεωρείται **παίδευσις τῆς Ἑλλάδος** (κεφ. 41). Επίσης, απέναντι στις εξουθενωτικές προετοιμασίες και στα τεχνάσματα των Σπαρτιατῶν ο Περικλής αναφέρεται στο **εὐψυχον** των Αθηναίων. Δηλαδή,

- * την εσωτερική τους ορμή και το υψηλό αγωνιστικό τους φρόνημα, που δεν εξαρτάται από κανενός είδους προετοιμασία (ΥΑΠ, σ. 38).
- * που δεν επιβάλλεται με νόμους, πηγάζει από τη συνειδητή τους θέληση να υπερασπίσουν την πατρίδα τους
- * τη σταθερή και πρόθυμη δράση.

ξενηλασίαις Οι Σπαρτιάτες εφαρμόζουν το θεσμό της ξενηλασίας (ξένος+ελαύνω), δηλαδή της απομάκρυνσης των ξένων από το έδαφος της Σπάρτης, γιατί πιστεύουν πως οι ξένοι θα ασκήσουν επιβλαβή επίδραση και θα αλλοιώσουν τα ήθη τους(ΥΑΠ, σ. 38).

.....ταῖς παρασκευαῖς....καὶ ἀπάταις.... οι Σπαρτιάτες προετοιμάζονται διαρκώς, για να είναι πάντα έτοιμοι για πόλεμο και επίσης εξασκούνται σε τεχνάσματα, για να αιφνιδιάζουν και να εξαπατούν τους αντιπάλους τους(βλ. ΥΑΠ, στις **ετοιμασίες και στα ξεγελάσματα** σ. 38).

2

καὶ ἐν ταῖς παιδείαις οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθὺς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται, ἡμεῖς δὲ ἀνειμένως διαιτώμενοι οὐδὲν ἥσσον ἐπὶ τοὺς ἰσοπαλεῖς κινδύνους χωροῦμεν. Αν και οι Αθηναῖοι ζουν μια άνετη ζωή σε περίοδο ειρήνης (βλ. φυλλάδιο κεφ. 38), εν τούτοις με όχι λιγότερο αγωνιστικό φρόνημα βαδίζουν στον πόλεμο και την ώρα της μάχης είναι το ίδιο δυνατοί και γενναίοι με εκείνους που συνεχώς προετοιμάζονται.

οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθὺς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονταιΟι Σπαρτιάτες υπέβαλλαν τα παιδιά τους σε επίπονες ασκήσεις από πολύ μικρή ηλικία, θυσίαζαν τις χαρές της ζωής στη διά βίου στρατιωτική άσκηση. Στην προσπάθειά τους να μετατρέψουν τα παιδιά σε άντρες (άνδρεῖον) παραβίαζαν την ίδια τη φύση. Κατά τον Κακριδή, στη Σπάρτη ο πολίτης βασανίζεται αδιάκοπα, για να φερθεί από την αρχή σαν άντρας ενάντια στη φύση.

Τεκμήρια

οὔτε γὰρ Λακεδαιμόνιοι καθ' ἑαυτούς, μεθ' ἀπάντων δὲ ἐς τὴν γῆν ἡμῶν στρατεύουσι, τὴν τε τῶν πέλας αὐτοὶ ἐπελθόντες οὐ χαλεπῶς ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ τοὺς περὶ τῶν οἰκείων ἀμυνομένους μαχόμενοι τὰ πλείω κρατοῦμεν: Οι Λακεδαιμόνιοι (αναφέρονται ρητά για πρώτη φορά) εκστρατεύουν με όλους τους συμμάχους, όταν εισβάλουν στην Αττική , ενώ οι Αθηναῖοι εκστρατεύουν μόνοι τους στη χώρα των άλλων και νικούν αυτούς που υπερασπίζονται την πατρίδα τους. Εν αντιθέσει με τους Σπαρτιάτες που απλώς ενεργούν («στρατεύουσι»), οι Αθηναῖοι, όχι μόνο ενεργούν αλλά και φέρνουν και αποτέλεσμα («ἐπελθόντες», «μαχόμενοι», «κρατοῦμεν»).

ἄθροα τε τῇ δυνάμει ἡμῶν οὐδεὶς πω πολέμιος ἐνέτυχε διὰ τὴν τοῦ ναυτικοῦ τε ἅμα ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐν τῇ γῇ ἐπὶ πολλὰ ἡμῶν αὐτῶν ἐπίπεμψιν: ο Περικλής παρουσιάζει το μέγεθος της στρατιωτικής δύναμης της Αθήνας και την ταυτόχρονη ενασχόληση των Αθηναίων και με τη στεριά και με τη θάλασσα.

ἦν δέ που μορίῳ τινί... ἥσσησθαι: έμμεσος τρόπος ανάδειξης της αθηναϊκής δύναμης. Με τη χρήση του ζεύγματος (ΟΕΔΒ, σ. 64) τονίζεται το μέγεθος της παραπληροφόρησης και της προπαγάνδας από την πλευρά των αντιπάλων της Αθήνας. Υποβάλλει επίσης την ιδέα ότι η φήμη των Σπαρτιατών δε στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα αλλά στην παραπληροφόρηση.

Αξιολόγηση των τεκμηρίων του Περικλή

Το πρώτο επιχείρημα του Περικλή δεν είναι ισχυρό. Η εγκυρότητά του ελέγχεται, καθώς γνωρίζουμε περιπτώσεις κατά τις οποίες και οι Αθηναῖοι έκαναν χρήση των συμμαχικών τους δυνάμεων. Επιπλέον, δεν προσδιορίζει ενάντια σε ποιους εκστρατεύουν οι Αθηναῖοι, ποιας δυναμικότητας είναι οι αντίπαλοί τους. Οι Σπαρτιάτες εισβάλλουν στη χώρα των Αθηναίων, ενός σπουδαίου αντιπάλου. Ο Περικλής όμως δεν αναφέρει αν και οι Αθηναῖοι εισβάλλουν στη χώρα ενός αντιπάλου αντίστοιχης δυναμικότητας με αυτής των Σπαρτιατών. Υπάρχει και μια αίσθηση υπεροψίας στο «οὐ χαλεπῶς κρατοῦμεν», έστω και αν γίνεται προσπάθεια να μετριαστεί («τα πλείω»).

Το δεύτερο επιχείρημα φαίνεται να είναι ισχυρό, καθώς πράγματι οι Αθηναῖοι πολεμούσαν σε διάφορα μέτωπα τόσο στην ξηρά όσο και στη θάλασσα. Αμφίβολης αξίας είναι και το τρίτο επιχείρημα του Περικλή, καθώς δε γνωρίζουμε ποιο γεγονός έχοντας υπόψη του διατυπώνει τη συγκεκριμένη άποψη. Η ασάφειά του και ο γενικός του χαρακτήρας δε μας επιτρέπει να το θεωρήσουμε ισχυρό αποδεικτικό στοιχείο.

**Καίτοι εἰ ῥαθυμία μᾶλλον ἢ πόνων μελέτη καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεόν
ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλομεν κινδυνεύειν [...]**

Συνοψίζεται η σύγκριση και στοχεύει
στη δικαίωση της τακτικής των Αθηναίων.

Οι Αθηναίοι:

περνούν τη ζωή τους άνετα και ευχάριστα
(**ῥαθυμία μᾶλλον**),

αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο πρόθυμα (**ἐθέλομεν κινδυνεύειν**)
με μια ανδρεία που πηγάζει από τον τρόπο ζωής τους, από τη
νοοτροπία και τις αξίες που βιώνουν καθημερινά (**τρόπων
ἀνδρείας**) (βλ. ΥΑΠ σ. 39).

«Η Αθήνα στηρίζει τη δύναμή της στην ευψυχία
των πολιτών της· αυτών που ανέθρεψε να χαίρονται τη ζωή
λεύτεροι κι ανέγνοιαστοι και ξεκούραστοι· όταν θα έρθει η
στιγμή να πολεμήσουν, θα βρουν τη δύναμη να χτυπήσουν
και να νικήσουν [...]» (Ι.Κ.Κακριδής).

Η αναφορά αυτή, επίσης, αντικρούει την κατηγορία εναντίον
των Αθηναίων για τον τρόπο ζωής τους.

Οι Σπαρτιάτες:

δε σταματούν ποτέ τις επίπονες ασκήσεις
(**πόνων μελέτη**),

οδηγούνται στη μάχη με την επιβολή και τον εξαναγκασμό
των νόμων (**μετὰ νόμων**).

**περιγίγνεται ἡμῖν τοῖς τε μέλλουσιν ἀλγεινοῖς μὴ προκαμνείν,
καὶ ἐξ αὐτὰ ἐλθοῦσι μὴ ἀτολμοτέρους τῶν αἰεὶ μοχθούντων φαίνεσθαι**

Το αποτέλεσμα:

Οι Αθηναίοι:

-απολαμβάνουν την ειρηνική περίοδο ζωής, αφού δεν σκέφτονται
από πριν τις πολεμικές και στρατιωτικές δοκιμασίες και έτσι, έχουν
παραπάνω ένα κέρδος (**περιγίγνεται ἡμῖν**) από τους Σπαρτιάτες
(**τοῖς τε μέλλουσιν ἀλγεινοῖς**).

-αποδεικνύονται το ίδιο τολμηροί στην ώρα της μάχης με εκείνους
που όλη τους τη ζωή ασχολούνται με τα στρατιωτικά θέματα
(**μὴ ἀτολμοτέρους τῶν αἰεὶ μοχθούντων φαίνεσθαι**).

Οι Σπαρτιάτες:

-δεν απολαμβάνουν τη ζωή (**ἐπιπόνῳ ἀσκήσει τὸ ἀνδρεῖον
μετέρχονται**).

-αἰεὶ μοχθοῦσι.

τὴν πόλιν κοινὴν παρέχομεν

πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς
τὸ πλεόν καὶ ἀπάταις

οὐκ ἔστιν ὅτε ξηνηλασίαις ἀπειργομένῃ τινα

ἢ τῷ ἅφ' ἡμῶν αὐτῶν
ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ

ῥαθυμία μᾶλλον

μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεόν

ἢ πόνων μελέτη

ἢ τρόπων ἀνδρείας

Με το πιο πάνω σχήμα αναδεικνύονται τα θετικά γνωρίσματα των Αθηναίων, που τοποθετούνται στα άκρα για έμφαση, ενώ τα αρνητικά χαρακτηριστικά αναφέρονται στους Σπαρτιάτες και αποδυναμώνονται τοποθετημένα στις μεσαίες θέσεις.

Οι αντιθέσεις του κεφ. 39 και ο ρόλος τους:

τὴν πόλιν κοινὴν παρέχουμεν#οὐκ ἔστιν ὅτε ξενηλασίαις ἀπείργομεν
πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεόν καὶ ἀπάταις # ἢ τῷ ἅφ' ἡμῶν ...εὐψύχῳ
ἐπιπόνῳ ἀσκήσει# ἀνεμένως διαιτώμενοι
νέοι ὄντες # μετέρχονται τὸ ἀνδρεῖον
οὔτε Λακεδαιμόνιοι καθ' ἑαυτοῦς, μεθ' ἀπάντων...στρατεύουσι# τὴν τῶν πέλας αὐτοὶ ἐπελθόντες
ραθυμία μᾶλλον# πόνων μελέτη
μετὰ νόμων τὸ πλεόν# ἢ τρόπων ἀνδρείας

Ο μεγάλος αριθμός των αντιθέσεων δείχνει και το μέγεθος της διαφοράς Αθηναίων και Σπαρτιατών στο στρατιωτικό τομέα. Αναδεικνύουν παράλληλα και τη μεγαλύτερη αντινομία, **ἀνεμμένη δίαίτα-εὐψυχία**, την οποία πραγματώνει ο Αθηναίος πολίτης.

Πώς αποδεικνύει ο Περικλής την ανωτερότητα των Αθηναίων στο στρατιωτικό τομέα;

Σε μια εποχή που η υπεροχή της Σπάρτης στο στρατιωτικό τομέα ήταν αναμφισβήτητη, ο Περικλής πετυχαίνει το ακατόρθωτο, να παρουσιάσει την Αθήνα ανώτερη από τη Σπάρτη και σε αυτόν τον τομέα.

- Οι Αθηναίοι, αν και ζουν άνετα και δεν επιδίδονται σε επίπονες ασκήσεις, κατορθώνουν την ώρα της μάχης να μη δείχνουν κατώτερο φρόνημα από τους αντιπάλους τους. Φτάνουν συνεπώς στο ίδιο αποτέλεσμα με λιγότερο κόπο, απολαμβάνοντας παράλληλα τις χαρές της ζωής.
- Σε αντίθεση με τους αντιπάλους τους οι Αθηναίοι εκστρατεύουν μόνοι τους και όχι με τους συμμάχους τους, ενώ δεν περιορίζονται μόνο στη δράση αλλά φέρνουν και αποτέλεσμα (κρατοῦμεν).
- Η δύναμη των Αθηναίων δε βασίζεται στην παραπληροφόρηση και την προπαγάνδα, αλλά σε πραγματικά δεδομένα.
- Η ευψυχία των Αθηναίων δεν είναι αποτέλεσμα καταναγκασμού (πόνων μελέτη, μετὰ νόμων) αλλά είναι έκφραση της ιδιοσυστασίας τους και ενθαρρύνεται από τον τρόπο ζωής τους. Δεν αρνείται ο Περικλής τη γενναιότητα των Σπαρτιατών. Την τοποθετεί όμως σε διαφορετικό επίπεδο, καθώς είναι μια γενναιότητα που στηρίζεται σε εξωτερικά στοιχεία (ξενηλασίες, τεχνάσματα, απάτες, επίπονη άσκηση, νόμοι). Η γενναιότητα του Αθηναίου πολίτη αξιολογικά είναι ανώτερη, καθώς στηρίζεται σε εσωτερικά στοιχεία, είναι έκφραση της ιδιάς του της ψυχής.